

COUNTRY REPORT

SVERIGE

Detta dokument återspeglar endast författarnas åsikter och därför kan Europeiska kommissionen inte hållas ansvarig för någon typ av användning av informationen i denna publikation.

Mars 2020

Inledning

Som ett typiskt exempel på ett nordiskt välfärdsamhälle, utmärker sig Sverige genom att ha en stark stat som tillhandahåller en stabil nivå av äldre- och barnomsorgstjänster. Detta uppnås genom omfördelning av allmänna skatter för att stödja jämlikhet och social sammanhållning. Under 2006 hade dock enbart mindre än en fjärdedel av alla svenskar en negativ inställning till odeklarerat arbete, ett fenomen som var fortsatt utbrett i hemmen. Denna inställning har förändrats sedan införandet av skattereduktionsprogrammen RUT- och ROT. Dessa avdrag hade som syfte att stimulera renoveringar av hem samt användningen av hushållsnära tjänster. Det senare har dessutom visat sig vara ett effektivt instrument för att stödja vårdandet av anhöriga, eftersom befolkningen blir allt äldre och nedskärningar i den institutionsvård som tillhandahålls av staten inte har kompenseras via en ökning av offentligt tillhandahållna hushållstjänster.

Faktorer som stödjer tillväxt och utveckling inom området för personliga tjänster och hushållstjänster

Svenskarnas inställning till svart arbete (odeklarerat arbete) har förändrats under de senaste åren. I en undersökning som genomfördes av Skatteverket 2006, uppgav 17 procent av svenskarna att de tyckte det var fel att köpa svarta tjänster. I en enkät från 2012 angav 47 procent av personerna att de tyckte det var fel att köpa sådana tjänster. Attitydförändringen sammanfaller med RUT- och ROT-programmen för skatteavdrag som infördes 2007 och 2008.¹ Denna tendens bekräftar av en nyligen utförd studie som utförts på uppdrag av Skatteverket.² Den bekräftar en stor nedgång i anlitandet av svarta tjänster i de svenska hushållen mellan åren 2005 och 2019. I linje med detta har andelen svarande som medger att de sannolikt eller mycket sannolikt skulle anställa en svartarbetare för att utföra jobb i sitt hem minskat från 37 till 9 procent, medan andelen som svarade att de antagligen eller definitivt inte skulle göra detta, har ökat från 38 till 74 procent.

Sveriges befolkning växer, delvis tack vare ett positivt födelsetal men också delvis tack vare positiv nettoinvandring. År 2017 var fruktsamhetstalet i Sverige 1,78 procent vilket var bland de högsta talen för europeiska länder. Men detta tal är inte tillräckligt högt för att upprätthålla befolkningsstorleken och det sjunker sedan 2010.³ Uppskattningar förutspår att det kommer

¹ Walin (2015).

² Skatteverket (2020).

³ Eurostat (2019).

att bli ett lägre årligt tillskott av nya arbetstagare till arbetskraften efter 2020 på grund av en åldrande befolkningen. Detta kan påverka tillgången på arbetskraft i vissa regioner negativt. Mellan 2011 och 2025 förväntas 1,6 miljoner personer, ett antal som utgör 35 procent av den totala arbetskraften, gå i pension. Det är 300 000 fler än under de föregående 15 åren. Pensionsnivåerna varierar beroende på region. I vissa län väntas nästan 40 procent av arbetskraftsutbudet gå i pension, medan Stockholm och närliggande regioner kommer att förlora cirka 32 procent av arbetskraftsutbudet.⁴

Över 20 procent av Sveriges befolkning är äldre än 65 år och fram till 2040 förväntas denna procentandel stiga till 23 procent av befolkningen. Sverige har en av världens högsta medellivslängder: 81 år för män och 84 år för kvinnor. Den andel svenskar som är 80 år eller äldre är 5,2 procent, precis över EU-genomsnittet som ligger på 5,1 procent.⁵ De senaste tidens nedskärningar inom den institutionella vården har inte vägts upp genom en utökning av hemhjälpstjänster. Därför läggs mer ansvar på individerna och deras familjer. De informella vårdgivarnas insatser har ökat med tiden. Trots detta var den andel av befolkningen i åldrarna 15–64 år som var inaktiv på arbetsmarknaden under 2016 på grund av anhörigvårdsförpliktelser – där omhändertagandet av barn eller funktionshindrade vuxna utgjorde de främsta orsakerna till att inte söka arbete – totalt 4,1 procent. Andelen var 7,2 procent för kvinnor och 0,4 procent för män, jämfört med EU-genomsnittet på 9,7 procent.⁶

Arbetskraftsdeltagandet för kvinnor mellan 20–64 år var 84,5 procent år 2017, jämfört med 89,4 procent för män. Sysselsättningsgraden för kvinnor har fortsatt att öka sedan 1970-talet och det är den privata sektorn som fungerar som den största arbetsgivaren för kvinnor. Kvinnor fortsätter dock att utföra mer obetalt hushållsarbete än sina manliga motsvarigheter.⁷

Arbetslösheten i Sverige har nått sin lägsta nivå sedan 2008 då den låg på endast 7 procent i december 2018. Arbetslösheten är lägre för infödda svenskar än bland utlandsfödda personer. Utmaningarna kvarstår för långtidsarbetslösa personer, särskilt de som har en låg utbildningsnivå. Denna grupp utgör 75 procent av dem som är inskrivna på Arbetsförmedlingen och de kan behöva ytterligare utbildningar och bidrag för att hitta och bibehålla en anställning.⁸

Definition och utveckling av instrument för personliga tjänster och hushållstjänster

Man har inte identifierat någon nationell definition av personliga tjänster och hushållstjänster

⁴ OECD (2014).

⁵ Svenska institutet (2019).

⁶ Europeiska kommissionen (2018a).

⁷ Statistiska centralbyrån (2018).

⁸ The Local (2019).

ROT⁹ och RUT¹⁰ avdrag är skatteavdragsmekanismer för "husavdrag" (renoveringar samt hushållsnära tjänster). ROT-systemet lanserades 2008 och fokuserar på köp av tjänster för hemrenovering. RUT-avdraget, som lanserades 2007, är ett skattesubventionssystem för hushållsnära tjänster. Tack vare RUT kan privata hushåll dra nytta av ett skatteavdrag på upp till 50 procent av arbetskostnaden. Varje enskild privatperson som köper RUT-arbete får dra av högst 50 000 kr (4 742 euro) per år.¹¹ Tjänster som ingår i skatteavdraget RUT är rengöring (städning), underhåll, tvätt, strykning, paketering (vid till exempel flytt), lastning, transport, barnpassning, personlig hygien, hjälp med räkningar, trädgårdsarbete, snöskottning, mindre installationer och reparationer. De två tjänster med högst efterfrågan är städning (76,2 procent) och trädgårdsarbete (13,1 procent). RUT omfattar endast hushållsaktiviteter som i annat fall skulle kunna utföras av hushållets medlemmar. Tjänster som utförs i äldre föräldrars hem kan också inkluderas, vilket underlättar för vuxna barn eftersom de kan anlita andra personer istället för att själva utföra obetalt omsorgsarbete. Dessutom får man göra skatteavdrag för hushållstjänster som ges som en förmån till en anställd av hens arbetsgivare.

Skatteavdragen får göras på villkor att tjänsteleverantör betalar bolagsskatt (F-skatt) vilket innebär att kunderna antingen måste anlita ett registrerat företag för hushållsnära tjänster eller en egenföretagare som betalar bolagsskatt. Därför klassificeras hushållstjänsterna som en affärsverksamhet och den mer traditionella organisationen av arbete, som direktanställning, omfattas därmed inte av denna typ av skatteavdrag.¹² Det är tjänsteleverantören som måste ansöka om skatteavdraget åt beställarens vägnar. Företaget fakturerar köparen halva beloppet för de utförda tjänsterna och kan sedan ansöka om betalning av resterande 50 procent hos Skatteverket.

År 2009 infördes en rätt till skattereduktion för hushållstjänster som utfördes av personer som var direktanställda i ett hushåll, men endast för arbetsgivaravgifter, baserat på ersättningen. Den enda skillnad var att hushållen var tvungna att uppge för Skattemyndigheten – innan årets slut – hur mycket de hade betalat i lön till de personer som utförde hushållsarbetet innan de kunde få pengarna tillbaka. Hushållskostnader som är kopplade till tillhandahållandet av RUT-tjänster är kumulativa, oavsett om de görs via ett företag eller genom en direktanställning av en hushållsarbetare och de omfattas av samma tröskelvärde (50 000/25 000 kr). Detta innebär att alla kunder som anlitar privata företag för hushållsnära tjänster i Sverige (i motsats till företag som drivs i statlig regi) ges offentligt finansiellt stöd för formella köpa av sådana tjänster.¹³

Offentliga tjänster står för de flesta av vårdaktiviteterna. I Sverige prioriteras tjänster *in natura* högre än kontantförmåner. Socialtjänstlagen från 1982 ger äldre personer rätt till **långvarig vård och omsorg**. Tillhandahållandet av tjänster är uppdelade mellan stat, landsting och kommun. Hemhjälpen ger stöd till personer som bor hemma och som behöver hjälp med att handla, städa, laga mat, tvätta samt med den personliga hygien. Tjänsterna är behovsbaserade. Biståndsbedömningen, servicenivåerna och vilka tjänster som ska tillhandahållas, bestäms på lokal nivå. Människor med större behov får mer omfattande vård, medan de med mindre omfattande behov är mindre benägna att få hemhjälp.¹⁴ Kommunerna

⁹ ROT är en akronym för "Reparation, Ombyggnad, Tillbyggnad".

¹⁰ RUT är en akronym för "Rengöring, Underhåll, Tvätt".

¹¹ Tillväxtverket (2020).

¹² Calleman (2015).

¹³ Calleman (2015).

¹⁴ Europeiska kommissionen (2018a).

tillhandahåller även tjänster med personlig assistans till personer med funktionshinder via ett så kallat hemvårdsbidrag. Det är ett skattefritt månadsbidrag som kan användas i kombination med andra stödåtgärder. Det vill säga, det betalas ut även om vårdmottagaren får andra typer av stöd. Hemvårdsbidraget består av en kontantutbetalning på 4 000 kr (450 euro) per månad och som ska användas för att betala för hjälp som ges av en anhörig.¹⁵

Från 1 års ålder har barn vars föräldrar arbetar, studerar eller är föräldralediga, rätt till statligt subventionerad **förskoleverksamhet och barnomsorg** (på engelska ECEC, *Early Childhood Education and Care*). Och från 3 års ålder har barnen rätt till kostnadsfri barnomsorg minst 15 timmar per vecka. Barn vars föräldrar arbetar eller studerar har rätt till en statligt subventionerad plats på ett fritidshem (i folkmun *fritids*). ECEC-systemet består av förskolor som är avsedda för barn mellan 1 och 6 år. När barnen är mellan 6 och 7 år går de i obligatoriska förskoleklasser. Förskoleklassen har normalt en stark koppling till den skola som eleverna ska börja på året efter (åk 1). Det finns även ett system som går under namnet pedagogisk omsorg (familjedaghem) som bedrivs av registrerade dagbarnvårdare, ofta inofficiellt kallade för dagmammor. Det är en barnomsorg som kan organiseras på flera sätt, ofta i barnvårdarens hem men det kan även ske på annan plats.¹⁶

Användaröversikt

Skatteverket uppskattar att införandet av **RUT-avdraget** har lett till en minskning av hushållens svarta köp med 10 procent. Cirka 55 procent av användarna säger att de skulle sluta köpa personliga tjänster och hushållstjänster om RUT-systemet slopades. Antalet personer som använder RUT har ökat ständigt sedan införandet. I slutet av 2019 användes skatteavdragsmekanismerna av närmare 1 023 000 personer (för RUT) och 990 000 personer (för ROT). De spenderade totalt 15,5 miljarder kronor i systemet via den speciella faktureringsmodellen.¹⁷ Användarna tenderar att begära ett avdrag på 5 200 kr (500 euro) per år. Det är fler kvinnor än män som använder RUT, 11 procent gentemot 7 procent. De som mest sannolikt använder RUT är hushåll med äldre personer och par i åldrarna 35–49 år som har barn. Och avdraget används i högre utsträckning av hushåll med högre inkomster.¹⁸ Dessutom har man kunnat bevisa att det för varje timme av RUT-tjänster som köps av kvinnor, frigörs 1,8 timmar. Och 60 procent av denna tid används för att öka kvinnornas avlönade arbete och integrering på arbetsmarknaden.¹⁹ Under 2013 drog 1 128 personer nytta av skatteavdraget i samband med direktanställning av en hushållsarbetare.²⁰

År 2018 fick 36 procent av de vuxna bidragstagarna långtidsstöd. Av dessa var ungefär hälften kvinnor och två tredjedelar var utlandsfödda.²¹ 321 000 äldre personer använder minst en socialtjänst i enlighet med Socialtjänstlagen (2001:453). Det motsvarar cirka 15,8 procent av

¹⁵ Europeiska kommissionen (2018a) samt muntlig kommunikation under seminariet den 13 november 2019 i Stockholm.

¹⁶ Eurydice (2019).

¹⁷ Skatteverket (2019).

¹⁸ Europeiska kommissionen (2018b).

¹⁹ Halldén/Stenberg (2014).

²⁰ Calleman (2015).

²¹ Socialstyrelsen (2019b).

den svenska befolkningen som är 65 år eller äldre.²² Under 2017 fick 22 procent av personerna i åldern 80 år eller äldre hemhjälp och 12,2 procent fick institutionell vård.²³ I december 2018 tog dessutom 168 348 personer i åldersgruppen 65+ emot hemhjälpstjänster.²⁴

Under 2017 gick 84 procent av barnen i åldersgruppen 1–5 år i förskolan. Procenttalet är lägre för större städer och högre för mindre städer. Antalet inskrivna barn har i viss grad ökad inom alla åldersgrupper. 47 procent av ettåringarna gick på förskola, 87 procent av tvååringarna, 92 procent av treåringarna samt 94 procent av alla fyr- och femåringar.²⁵

Finansiering av de huvudsakliga instrumenten och priser kopplade till dessa

RUT och ROT finansieras genom skatteavdrag och dessa står för upp till 50 % av kostnaderna för personliga tjänster och hushållstjänster som inte är relaterade till vård.²⁶ Under 2019 var beloppet för RUT 5,6 miljarder kronor (539 miljoner euro) och beloppet för ROT var 9,8 miljarder (935 miljoner euro).²⁷ Studier från 2011 visade att man tjänade tillbaka de initiala kostnaderna för åtgärderna kopplade till RUT och ROT, och mer därtill.²⁸ Andra studier bekräftar att RUT och ROT gör att man får tillbaka kostnaderna men betonar också att andra välfärdsinrättningar har samma effekter, men är mer jämlikt fördelade.²⁹

Långtidsvård finansieras genom beskattning. Landsting och kommuner finansierar cirka 90 procent av kostnaderna för hälso- och sjukvård samt social omsorg. Cirka 5 procent täcks med hjälp av nationella skatter.³⁰

Finansieringen av barnomsorgen delas mellan stat och kommun. Kommunerna får intäkter från kommunala skatter för att finansiera huvuddelen av sina verksamheter. Förutom inkomstskatter får kommunerna också ett statligt bidrag som inte är öronmärkt. Därför kan varje kommun fritt tilldela ytterligare resurser till förskolor.

²² Socialstyrelsen (2019c).

²³ Europeiska kommissionen (2018a).

²⁴ Socialstyrelsen (2019a).

²⁵ Eurydice (2019).

²⁶ Europeiska kommissionen (2018b).

²⁷ Skatteverket (2019).

²⁸ Impact (2015).

²⁹ Halldén/Sternberg (2018).

³⁰ Europeiska kommissionen (2018a).

Arbetsupplägg

Som anges ovan, är arbetsupplägget för RUT/ROT så att det är företaget som utför arbetet som ansöker om avdraget, inte den som köper rot- eller ruttjänsterna. Skatteavdraget måste därför involvera företag som mellanhand. Många av dessa företag brukar dock vara enmansbolag. Arbetstagare som anställd enligt Lag (1970:943) om arbetstid med mera i hushållsarbete är direktanställda av hushållen. Lagen omfattar de personer som tillhandahåller omsorg för äldre och personer med särskilda behov, samt även för au-pair. Men som tidigare nämnts så är direktanställning av hushållsarbetare ganska ovanligt i svenska hushåll.

Inom sektorn för offentlig och privat långtidsvård samt inom sektorn för barnomsorg är det mest vanligt personal som är anställd via en mellanhand.

Översikt över med mellanhänder och kvalitetshantering

År 2019 fanns det 21 868 leverantörer registrerade hos Skatteverket som inte levererade vårdrelaterade tjänster.³¹ Över hälften av dessa var enmansföretag³² och 54 procent av RUT-företagen ägdes av kvinnor.³³ Runt 40 procent av RUT-företagen ägs av utlandsfödda personer.³⁴ De större RUT-företagen har sina egna, interna utbildningsprogram. Servicebranschens Yrkesnämnd (SRY) är en organisation som tillhandahåller utbildningar till RUT-sektorn samt till professionella lokalvårdare. Efter genomförd utbildning får personerna ett yrkesbevis. RUT-företagen kan, på frivillig basis, ge löfte om att följa vissa riktlinjer gällande kvalitet och därmed få rätt att använda en ”stämpel som bevis på certifierat företag”. Denna certifiering utfärdas av en särskild tillsynsnämnd som drivs via ett samarbete av arbetsmarknadsparter. Denna märkning/certifiering har dock inte tillräckligt stor synlighet och är inte tillräckligt erkänd.

Väldigt få svenska hushåll direktanställer hushållsarbetare (se avsnittet ovan). Det är därför ännu mer ovanligt att en privatperson vänder sig till en tjänsteleverantör eller ett bemanningsföretag för att hitta och anställa en hushållsarbetare som hen sedan ska anställa direkt för att utföra hushållsnära tjänster och omsorgstjänster.

De flesta vårdtjänster inom området för vård och omsorg vid långvarigt vårdbehov (långtidssjukvården) tillhandahålls av staten, även om privata leverantörer också tillåts tillhandahålla vårdtjänster sedan en reform gjordes 2009. Kommunerna kan besluta om de ska tillåta privata leverantörer eller inte (dessa kan vara privata företag men även stiftelser

³¹ Skatteverket (2019).

³² Europeiska kommissionen (2018b).

³³ Se Adam Dobbertins (Almega) presentation som gjordes på seminariet i Stockholm den 13 november 2019.

³⁴ Europeiska kommissionen (2018b).

och kooperativa föreningar)³⁵ för att tillhandahålla skattefinansierad äldreomsorg.³⁶ Under 2018 var totalt 308 privata leverantörer verksamma.³⁷ Men även om man använder privata leverantörer så är det de lokala, decentraliserade myndigheterna som är ansvariga för att upprätthålla vårdnivån. Alla vårdtjänster tillhandahålls av offentliga leverantörer i cirka 35 procent av kommunerna. Men i Stockholm tillhandahålls till exempel 59 procent av vården av privata leverantörer.³⁸ Tillstånd, priser och regelefterlevnad fastställs och övervakas av kommunerna, även när det gäller privata leverantörer.³⁹ Den årliga enkäten för användarnöjdhet – som utförs årligen av Socialstyrelsen – är det instrument som används mest för att mäta kvaliteten på den svenska långtidssjukvården.⁴⁰ Dessutom har SIS (Svenska institutet för standarder) sedan 2015 implementerat två standarder gällande "Kvalitet i omsorg, service, omvårdnad och rehabilitering för äldre med omfattande behov i ordinärt och särskilt boende".

Förutom de kommunala förskolorna och skolorna finns även subventionerade, fristående barnomsorgsinrättningar. Fristående anordnad och subventionerad barnomsorg är vanligare i större städer och i förorter runt omkring dessa. Under läsåret 2016/2017, fanns det 12 092 föreskoleinrättningar (det vill säga, förskola, förskoleklasser och pedagogisk omsorg) och 28,6 procent av dessa anordnades på ett fristående sätt.⁴¹ Kooperativa föreningar bedriver också barnomsorgsverksamhet, samt även privat leverantörer utan vinstsyfte. Bland de privata leverantörerna har man uppskattat att cirka hälften bedriver verksamhet i vinstsyfte och den andra hälften drivs i ideell regi.⁴² Utbildningskraven fastställs och styrs helt och hållet via nationell lagstiftning. Enligt dessa regler måste förskollärare ha en universitetsexamen, medan barnskötare – som utgör ungefär 40 procent av personalen inom barnomsorgen – måste ha slutfört gymnasiet. 20 procent av arbetsstyrkan inom barnomsorgen har ingen specifik utbildning. Kommunerna ansvarar för att utföra besiktningar och kontroller för att se till att behörighetsförhållandena respekteras.

Personalöversikt och nivå av professionalisering

De flesta anställda på RUT-företag, nämligen 63 procent, är kvinnor. RUT-anställda är i genomsnitt 41 år gamla och utlandsfödda personer är överrepresenterade. Det är faktiskt så att 37 procent av RUT-personalen är födda utanför Sverige och 26 procent är födda utanför EU.⁴³ RUT-anställda tenderar också att ha lägre utbildningsnivåer än arbetsstyrkan som helhet. Runt 20 procent av de RUT-anställda var arbetslösa året innan de började jobba, något

³⁵ Europeiska kommissionen (2016).

³⁶ Dahlberg et al. (2018).

³⁷ Muntlig kommunikation under seminariet den 13 november 2019 i Stockholm.

³⁸ 4Quality (2015).

³⁹ 4Quality (2015).

⁴⁰ Europeiska kommissionen (2018a).

⁴¹ Eurydice (2019).

⁴² Muntlig kommunikation under seminariet den 13 november 2019 i Stockholm.

⁴³ Se Adam Dobbertins (Almega) presentation som gjordes på seminariet i Stockholm den 13 november 2019.

som ger en antydning om att RUT-företag är duktiga på att rekrytera ett stort antal arbetslösa personer.⁴⁴ Det finns för närvarande inga krav på utbildning för RUT-arbetare.

ANSTÄLLDA inom långtidssjukvården tenderar att vara kvinnor och en tredjedel är äldre än 55 år. De flesta arbetstagare arbetar inte heltid. De jobbar i genomsnitt 73 procent av en normal heltidstjänst. Timanställda tenderar att arbeta färre timmar per månad än månadsanställda arbetare. Andelen utlandsfödda bland sjukvårdsanställda växer också, trots att det råder brist på en aktiv rekrytering av internationell sjukvårdspersonal.⁴⁵ Sverige har den högsta andelen sjukvårdsanställda per tjänsteanvändare: 130 arbetare per 1 000 personer över 65 år.⁴⁶

I vissa fall kan kommunerna anställa en familjemedlem för att utföra vårdarbetet. Via denna förmån som kallas "anhöriganställning" får anhörigvårdaren samma lön och samma sociala trygghetsförmåner som de hushållsarbetare som arbetar i kommunens egna tjänster. De måste betala skatt för lönen och anställningsförhållandet är begränsat till personer som är yngre än 65 år. År 2006 fanns det nästan 1 900 anhöriga omsorgsgivare som drog nytta av detta system men man antar att antalet har gått ner sedan dess.⁴⁷

Det finns inga krav på behörighet för anhöriganställda som jobbar i hemmet men Socialtjänstlagen förordnar "lämplig utbildning och erfarenhet". Över 70 procent har någon typ av yrkesutbildning. Under de senaste åren har vissa kommuner tagit fram utbildningsprogram för omsorgsgivare som jobbar i hemmen men det finns inga minimikrav vad gäller utbildning. Över 75 procent av de vårdanställda har genomgått minst ett år av formell utbildning.⁴⁸

Under 2017 offentliggjorde Kommunal och SKR (Sveriges kommuner och regioner) flera gemensamma förslag för att förbättra färdigheterna och kvalitetshandlingen inom äldreomsorgen samt hälso- och sjukvården. De kom överens om en modell för yrkesmässig utveckling som klart och tydligt definierar de olika nivåerna av utbildning för att se till att "undersköterska", "sjuksköterska" och "specialistsjuksköterska" blir etablerade som skyddade yrkestitlar. Dessutom kom Kommunal och SKR överens om en nationell valideringsmodell utifrån definitionerna för varje yrke i de kurser som ingår i sjuksköterskeprogrammet samt vård- och omsorgsprogrammet.⁴⁹

Inom barnomsorgen är 96 procent av de anställda kvinnor och 4 procent är män. Cirka 40 procent av de anställda har en universitetsexamen som förskolelärare. Cirka 30 procent har en gymnasieexamen som barnskötare/dagbarnvårdare och 30 procent har ingen specifik utbildning för att arbeta med barn. Inom förskoleverksamheten finns det 109 700 anställda.⁵⁰ På fritidshemsinrättningar arbetar det 39 700 personer, varav 70 procent är kvinnor och 30 procent män. 37 procent har en universitetsexamen inom utbildning, 17 procent har en gymnasieexamen inriktad på barnomsorg som dagbarnvårdare och 42 procent har ingen specifik utbildning för att arbeta med barn.⁵¹ Både förskole- och gymnasieinrättningarna har problem med att hitta personal med lämplig behörighet.

⁴⁴ Tillväxtanalys (2018).

⁴⁵ 4Quality (2015).

⁴⁶ 4Quality (2015).

⁴⁷ Europeiska kommissionen (2018a).

⁴⁸ 4Quality (2015).

⁴⁹ Kommunal (2017).

⁵⁰ Skolverket (2019a).

⁵¹ Skolverket (2019b).

Lagen om husligt arbete innefattar bestämmelser som rör arbete som en anställd utför i arbetsgivarens hushåll, inklusive arbetstid, övertid, skydd mot ohälsa, tecknande och avslutande av anställningsavtal och övervakning. Det finns även bestämmelser om ansvar, sanktionsavgifter och skadestånd. Hushållsarbetare i Sverige har samma tillgång till mammaledighet och socialförsäkringsskydd som andra arbetstagare. Anställda inom den formella sektorn måste ha ett svenskt personnummer. Papperslösa migranter kan därför inte arbeta med personliga tjänster och hushållstjänster.⁵² Under det första året, som var 2010, hade 899 personer rätt till denna typ av skatteavdrag. Under de efterföljande åren ökade antalet långsamt och nådde upp till 1 128 personer under 2013.⁵³

Löner

I Sverige finns det ingen minimilön. Lönesättningen bestäms via kollektivavtal för varje bransch. Lönerna för jobb utanför vårdsektorn fastställs via kollektivavtal och var 1 778 euro per månad i april 2011.⁵⁴

Inom ramen för RUT, fastställs timlönerna genom ett kollektivavtal för hemserviceföretag (Hemserviceavtalet) som ingåtts av Almega och Kommunal. Under 2019 var minimilönen 21 370 kr (2 050 euro) enligt detta avtal. För företag som inte omfattas av detta kollektivavtal, kan lönerna sättas fritt efter överenskommelse mellan arbetsgivare och anställd. Detta eftersom det inte finns någon förordning om minimilöner i Sverige. Timpriset för användarna börjar på 400 kr (38,80 euro; inklusive de 50 procent som ska dras av och exklusive moms). Inom den informella ekonomin ligger timpriset på mellan 8–10 euro (85–105 kr).

Inom långtidssjukvården fastställs lönerna för vårdarbetare också genom ett kollektivavtal. Användarna betalar endast en bråkdel av kostnaden, fyra till fem procent, eftersom deras avgift behövsprövas. Avgifterna för vård och omsorg vid långvarigt vårdbehov inkluderar omsorg, hyra och måltider. Det finns även ett avgiftstak för dessa tjänster. Därför kan inte kommunala myndigheter inte debitera mer än 2 068 kr (219 euro) per månad för hembaserad vård/hemtjänst. Detta gäller från 2017.⁵⁵

Sveriges policy med maxtaxa gör priset för barnomsorg överkomligt eftersom den ser till att man inte får debitera högre belopp än maxtaxan. Den avgift som hushållen betalar för att barnen ska kunna gå i förskola, på fritidshem eller få pedagogisk omsorg baseras på en procentsats av hushållets samlade inkomst och antalet barn. Familjerna betalar olika avgifter för varje barn. Den högsta avgiften betalas för det yngsta barnet och sedan stegvis upp till det fjärde barnet. Familjer som har fyra barn eller fler betalar inga fler avgifter för resten av barnen. Låginkomstfamiljer betalar ingen avgift och det finns ett kostnadstak för samtliga familjer. Den övre inkomstgränsen var 47 000 kr (cirka 4 510 euro) per månad under 2019.⁵⁶

⁵² Impact (2015).

⁵³ Calleman (2015).

⁵⁴ 4Quality (2015).

⁵⁵ Europeiska kommissionen (2018a).

⁵⁶ Eurydice (2019).

Social dialog inom området för personliga tjänster och hushållstjänster

De huvudsakliga arbetsmarknadsparterna är:

- *Almega* – Arbetsgivarorganisationen för den svenska tjänstesektor. Almega är den största arbetsgivarorganisationen med över 10 000 medlemsföretag.
- *Swedish Kommuner och Regioner* – SKR är en arbetsgivarorganisation och en organisation som representerar och talar de lokala myndigheterna i Sverige. Alla Sveriges kommuner och regioner är medlemmar i SKR.
- *KFO* – Arbetsgivarföreningen KFO är en arbetsgivarorganisation för kooperativa företag, ideella föreningar och folkrörelser samt även civilsamhällets organisationer.
- *Kommunal* – Svenska Kommunalarbetareförbundet är ett stort svenskt fackförbund. Det är Sveriges största fackförening med 500 000 medlemmar inom över 200 yrken. Kommunal är medlem av Landsorganisationen i Sverige samt är även ansluten till EPSU, Europeiska federationen för offentliganställdas förbund. Kommunal har ett eget offentligt register (Kollkollen) där vem som helst kan söka efter ett företag och kontrollera om en arbetsgivare har kollektivavtal med Kommunal. På så sätt får man reda på om de erbjuder sina medarbetare anständiga arbetsförhållanden.
- Fastighetsanställdas Förbund – Det är den fackförening som i huvudsak används av den privata städsektorn.
- *SEKO* – Service- och Kommunikationsfacket är ett fackförbund som organiserar anställda på före detta statsägda företag (tidigare Statstjänarkartellen).

Kommunal och Almega ingick det största kollektivavtalet för hushållstjänster år 2007, Hemserviceavtalet. Dock har kollektivavtalen relativt låga täckningsgrader. Den uppskattade täckningsgraden vad gäller kollektiv förhandlingsrätt för sektorn ligger på mellan 70–75 procent⁵⁷ för personliga tjänster och hushållstjänster.⁵⁸

Det finns inga fackföreningar eller kollektivavtal som täcker direktanställda hushållsarbetare.

Policyprocess

Utvecklingen av personliga tjänster och hushållstjänster i Sverige tog fart efter en ideologisk debatt som började på 1990-talet, den så kallade "pigdebatten". Stödet för de hushållsnära tjänsterna tenderade att komma från högerpartierna. De hävdade att det skulle minska

⁵⁷ Eurofound (2012), Europeiska kommissionen (2018b).

⁵⁸ Faktum är att endast företag som är medlemmar i Almega är bundna till kollektivavtalet. Andra företag kan komma överens om att följa villkoren i ett befintligt kollektivavtal utan att gå med i arbetsgivarorganisationen, eller tillämpa sina egna regler.

svartarbetet, bidra till ökad sysselsättning bland lågutbildade samt förbättra balansen mellan arbete och privatliv.

Skatteavdraget RUT infördes av en centrum-högerinriktad regering 2007 och syftet var att bekämpa odeklarerat arbete, göra så att män och kvinnor kunde öka sin tid på arbetsmarknaden, minska arbetslösheten bland personer med relativt låg utbildning samt att öka jämställdheten mellan könen.⁵⁹ På grund av den höga skattekillen i Sverige, var det en utmaning att utveckla en formell marknad för personliga tjänster och hushållstjänster.⁶⁰ I juni 2019 tillsatte den svenska regeringen en expertgrupp för att göra en utredning om en eventuell revidering av det nuvarande RUT-avdraget. Experterna undersöker möjligheten att utvidga listan av tillgängliga tjänster samt att höja det årliga taket. Deras slutrapport förväntas läggas fram i september 2020.

Flera forskare och partier på vänstersidan i Sverige har en kritisk inställning till skatteavdragssystemen RUT/ROT på grund av den sociala stratifieringen de medför. Nästan hälften av skatteavdragen används av 10 procent av den svenska befolkningen med högst inkomst. Kritik riktas också mot kopplingarna mellan RUT/ROT å ena sidan samt äldreomsorg och barnomsorg å andra sidan. Man menar att om rika människor uppmuntras att använda RUT eller ROT via olika skatteinstrument så kommer de inte längre att vara intresserade av att stödja det allmänna välfärdssystemet.

Inom långtidssjukvården finns det 290 kommuner som ansvarar för att tillhandahålla hemhjälpstjänster. Dessa kan kompletteras av olika vårdtjänster i hemmet. Kommunerna skiljer sig mycket åt vad gäller beskaffenhet och befolkningsstorlek och därför finns det stora skillnader i hur man hanterar de kommunala arbetsuppgifterna.⁶¹ På central nivå ansvarar regeringen för de rättsliga villkoren och för ramen inom vilka tjänsterna utförs.

Tillhandahållandet av förskoleverksamhet och barnomsorg faller under Utbildnings- och forskningsdepartementets ansvar, tillsammans med kommunerna. Vidare är Skolverket den centrala förvaltningsmyndigheten för de offentligt organiserade förskolorna samt barnomsorg för barn i skolåldern. Denna myndighet övervakar, stödjer, följer upp och utvärderar skolsystemet för att förbättra kvaliteten och resultaten.⁶²

ILO-konventionen 189 gällande anständigt arbete för hushållsarbetare, ratificerades av Sverige i april 2019. Den träder i kraft den 4 april 2020.

Sedan 2014 har problemställningar om balans mellan arbete och privatliv för personer i medelåldern blivit en del av den politiska debatten, då regeringen påpekade att över "140 000 personer har lämnat sina jobb eller gått ner i arbetstid för att ta hand om sina åldrande föräldrar."⁶³

⁵⁹ Calleman (2015).

⁶⁰ Europeiska kommissionen (2018b).

⁶¹ Europeiska kommissionen (2018a).

⁶² Eurydice (2019).

⁶³ Europeiska kommissionen (2018a).

Likheter mellan länder

Rent allmänt ligger de svenska riktlinjerna för personliga tjänster och hushållstjänster i linje med de övriga skandinaviska länderna. De uppvisar stora likheter med de finska programmen eftersom man fokuserar på att stödja tjänster som inte är relaterade till vård genom skatteavdrag. Å andra sidan regleras vårdrelaterade tjänster för äldre samt personer i beroendeställning av kommunerna.⁶⁴

Lovande metoder

En partsgemensam nämnd för kompetensutveckling "Servicebranschens Yrkesnämnd" (SRY) lanserades 1985 av arbetsmarknadens parter. Kompetensutveckling betraktas som ett sätt att göra företag mer lönsamma och effektiva samtidigt som det bidrar till att höja statusen för branschen. Således är SRY:s kärnuppdrag att tillhandahålla kompetensutveckling inom branschen för professionell städning och hemstädning. För närvarande erbjuder man tre olika utbildningsnivåer:

- SRY LÄR är en inlärningsapp som gör att arbetarna på egen hand kan få kunskaper och färdighet på basnivå. Inget intyg delas ut till de som använder appen.
- SRY BAS är en basutbildning som ger grundläggande kompetens. Mellan januari och september 2019 fick 230 arbetstagare som genomgått denna utbildning ett kompetensbevis (jämfört med 239 personer 2018).
- SRY YRKESBEVIS, vilket sedan 2017 motsvarar kvalifikationsnivå 4 i Sveriges referensram för kvalifikationer (SeQF). Detta innebär att städsektorn blev den första branschen i Sverige som nådde upp till denna kvalifikationsnivå. Mellan januari och september 2019 fick 421 arbetstagare som genomgått denna utbildning ett yrkesbevis (jämfört med 675 personer 2018).

Bland de tre intygsnivåerna är det den sista som ger den högsta anställbarheten för arbetare. Dessutom har SRY ett förfarande för erkännande av förkunskaper via OCN-metoden. Sedan början av 2019 har 30 personer erhållit ett OCN-intyg (jämfört med 21 arbetstagare 2018).

SRY-styrelsen ser till att material och kurser finns tillgängliga och hanterar ett nätverk av 200 diplomerade handledare. Utbildningens längd är normalt fem till sju dagar. Arbetstagarna genomför kurserna antingen på begäran av sin arbetsgivare – som sedan betalar för dem – eller på rekommendation från Arbetsförmedlingen, som därefter bär kostnaderna.

Ett partsgemensamt auktorisationssystem som går under namnet Auktoriserat Serviceföretag har nyligen lanserats av arbetsmarknadens parter. Det syftar till att stärka hemtjänstbranschens rykte, på frivillig basis. Företag måste uppfylla specifika kriterier –

⁶⁴ Social Trends Institute (2019).

inklusive efterlevnad av kollektivavtalet – och blir föremål för årliga revisioner. Tack vare detta intyg kan företagen som jobbar med personliga tjänster och hushållstjänster visa att de är seriösa samt att de tar ansvar för både arbetare och kunder.

Referenser

- 4Quality (2015): Quality of jobs and services in the personal care and household services sector in Sweden. URL: https://www.epsu.org/sites/default/files/article/files/FOR_QUALITY_National_study_SE.pdf (senast använd 31 januari 2020).
- Calleman, Catharina (2015): Clean homes on dirty conditions? – Regulation and working conditions in the Domestic Work sector in Sweden. Under: Carbonnier, Clément / Morel, Nathalie (Ed.): The Political Economy of Household Services in Europe, sid. 129–149.
- Dahlberg, Lena / Berndt, Hanna / Lennartsson, Carin / Schön, Pär (2018): Receipt of Formal and Informal Help with Specific Care Tasks among Older People Living in their Own Home. National Trends over Two Decades. Under: Social Policy & Administration 52 (1), sid. 91–110.
- Eurofound (2012): Sweden: The representativeness of trade unions and employer associations in the cleaning activities sector. URL: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2012/sweden-the-representativeness-of-trade-unions-and-employer-associations-in-the-cleaning-activities> (senast använd 18 februari 2020).
- Europeiska kommissionen (2016): Sweden – Health Care & Long-Term Care Systems. An excerpt from the Joint Report on Health Care and Long-Term Care Systems & Fiscal Sustainability. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/joint-report_se_en_2.pdf (senast använd 18 februari 2020).
- Europeiska kommissionen (2018a): ESPN Thematic Report on challenges in long-term care – Sweden. URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=19870&langId=en> (senast använd 30 januari 2020).
- Europeiska kommissionen (2018b): Labour Market Policy Thematic Review 2018 – An analysis of Personal and Household Services to support work life balance for working parents and carers: Sweden. URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=20329&langId=en> (senast använd 30 januari 2020).
- Eurostat (2019): Total fertility rate. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/population-demography-migration-projections/data/main-tables> (senast använd 30 januari 2020).
- Eurydice (2019): National Report on Early Childhood Education and Care in Sweden. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/early-childhood-education-and-care-80_en (senast använd 30 januari 2020).
- Tillväxtanalys (2018): RUT-reformen – en deskriptiv analys av företagen och företagarna. URL: <https://www.tillvaxtanalys.se/publikationer/pm/pm/2018-06-28-rut-reformen---en-deskriptiv--analys-av-foretagen-och-foretagarna.html>
www.tillvaxtanalys.se/publikationer/pm/pm/2018-06-28-rut-reformen---en-deskriptiv--analys-av-foretagen-och-foretagarna.html (senast använd 29 oktober 2019).
- Haldén, Karin / Stenberg, Anders (2014): Rengöring, Underhåll och Tvätt: Betydelsen av RUT-avdrag för kvinnors arbetsmarknadsutbud. Under: Boye, Katarina / Nermo, Magnus

- (Ed.): Lönsamt arbete – familjeansvarets fördelning och konsekvenser. SOU 2014:28. URL: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2014/09/sou-201428/> (senast använd 31 januari 2020).
- Halldén, Karin / Stenberg, Anders (2018). The relationship between hours of outsourced domestic services and female earnings: Evidence from a Swedish tax reform. Under: Research in Social Stratification and Mobility 55, sid. 120–133.
- Internationella arbetsorganisationen (ILO) (2019): Sweden ratifies the Domestic Workers Convention, 2011 (No. 189). URL: https://www.ilo.org/global/standards/subjects-covered-by-international-labour-standards/specific-categories-of-workers/WCMS_685648/lang--en/index.htm (senast använd 30 januari 2020).
- Impact (2015): Sweden – ROT & RUT avdrag. URL: <http://impact-phs.eu/national-practices/sweden-rot-rut-avdrag/> (senast använd 31 januari 2020).
- Kommunal (2017): Parterna överens – så säkrar vi framtidens kompetensförsörjning i vård och omsorg. URL: <https://news.cision.com/se/kommunal/r/parterna-overens---sa-sakrar-vi-framtidens-kompetensforsorjning-i-var-d-och-omsorg,c2232559> (senast använd 18 februari 2020).
- OECD (2014): Generation Shift in the Swedish Labour Market. Under: Fostering Resilient Economies: Demographic Transition in Local Labour Markets. URL: http://www.oecd.org/cfe/leed/Fostering-Resilient-Economies_final_opt.pdf (senast använd 30 januari 2020).
- Skatteverket (2020): Hushållens medvetna köp av svarta tjänster 2005 och 2019. Rapport, 16 januari 2020. URL: <https://skatteverket.se/download/18.7eada0316ed67d72823f4c/1579510643608/Hush%C3%A5llens%20medvetna%20k%C3%B6p%20av%20svarta%20tj%C3%A4nster%202005%20och%202019%20-%20final.pdf> (senast använd 9 mars 2020).
- Skatteverket (2019): Rot- och rutbetalningar, statistik. URL: <https://skatteverket.entryscape.net/catalog/9/datasets/11> (senast använd 4 februari 2020).
- Skolverket (2019a): Barn och personal i förskolan per 15 oktober 2018. URL: https://siriskolverket.se/siris/sitevision_doc.getFile?p_id=548811 (senast använd 5 februari 2020).
- Skolverket (2019b): Elever och personal i fritidshem läsåret 2018/19. URL: https://siriskolverket.se/siris/sitevision_doc.getFile?p_id=548868 (senast använd 5 februari 2020).
- Social Trends Institute (2019): How Can the Personal and Household Services Sector Be Regulated to Best Serve All Involved? URL: <http://socialtrendsintstitute.org/news/how-can-the-personal-and-household-services-sector-be-regulated-to-best-serve-all> (senast använd 31 januari 2020).
- Socialstyrelsen (2019a): Statistical database on long-term care services. URL: https://sdb.socialstyrelsen.se/if_ald/ (senast använd 29 oktober 2019).

- Socialstyrelsen (2019b): Statistics on Social Assistance 2018. URL: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/statistik/2019-9-6310.pdf> (senast använd 5 februari 2020).
- Socialstyrelsen (2019c): Statistics on Care and Services for the Elderly 2018. URL: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/statistik/2019-5-8.pdf> (senast använd 5 februari 2020).
- Statistiska centralbyrån (2018): Women and men in Sweden. URL: https://www.scb.se/contentassets/ts/4550eaae793b46309da2aad796972cca/le0201_2017b18_br_x10br1801eng.pdf (senast använd 30 januari 2020).
- Tillväxtverket (2020): Different types of taxes and contributions. URL: <https://www.verksam.se/web/international/running/taxes-and-contributions/different-types-of-taxes> (senast använd 5 februari 2020).
- Svenska institutet (2019): Elderly Care in Sweden. URL: <https://sweden.se/society/elderly-care-in-sweden/> (senast använd 30 januari 2020).
- The Local (2019): Sweden reaches lowest unemployment rate in a decade. URL: <https://www.thelocal.se/20190114/sweden-reaches-lowest-unemployment-rate-in-a-decade> (senast använd 30 januari 2020).
- Walín, Gunhild (2015): Fewer Swedes want to buy or perform undeclared work. URL: <http://www.nordiclabourjournal.org/i-fokus/in-focus-2015/how-the-nordics-fight-the-shadow-economy/article.2015-09-21.8413893079> (senast använd 30 januari 2020).